

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικών και Καποδιστριακών
Πανεπιστήμιον Αθηνών

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ.
ΜΙΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΑΦΟΡΑΣ**

ΤΕΛΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Νικόλαος Ηρειώτης, Καθηγητής & Πρόεδρος
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών ΕΚΠΑ

Παναγιώτης Αλεξάκης, Καθηγητής
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών ΕΚΠΑ

Εργαστήριο Εκπαίδευσης & Εφαρμογών Λογιστικής
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών ΕΚΠΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γενικά	3
1. Οι οικονομικές επιδράσεις της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης	8
1.1 Ανάπτυξη ανθρώπινου κεφαλαίου	9
1.2 Διαμόρφωση της παραγωγικότητας	9
1.3 Τοπικά δευτερογενή αποτελέσματα	11
2. Οι κοινωνικές επιδράσεις της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης	14
2.1 Δευτερογενή αποτελέσματα στην αγορά εργασίας	14
2.2 Συμμετοχή στα κοινά	14
2.3 Εγκληματικότητα	15
3. Παραδείγματα πανεπιστημίων του εξωτερικού	16
3.1 The University of Manchester, U.K.	16
3.2 The University of Liverpool, U.K.	17
3.3 The University of Salford, U.K.	17
3.4 The Johns Hopkins University, U.S.A.	18
4. Αξιολογήσεις	19
5. Χαρακτηριστικά της Δυτικής Αττικής	21
Συμπεράσματα	23
Βιβλιογραφία	24

ΓΕΝΙΚΑ

Διεθνώς παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον για τη διερεύνηση των οικονομικών και κοινωνικών επιδράσεων των πανεπιστημίων, τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο.

Η δημιουργία και η διάχυση της γνώσης αποτελούν τούς βασικούς άξονες της ανώτατης εκπαίδευσης. Η έρευνα δημιουργεί τη γνώση, η οποία διαχέεται με τη διδασκαλία και υιοθετείται από τους φοιτητές, οι οποίοι θα την εφαρμόσουν μετά την αποφοίτηση τους (Portela 1991). Αυτή και μόνο η πλευρά της συνεισφοράς των Πανεπιστημίων είναι πολύ σημαντική.

Σήμερα είναι, πια, γενικώς αποδεκτή η άποψη ότι, ενώ η διδασκαλία και η έρευνα εξακολουθούν να αποτελούν τις δύο βασικές δραστηριότητες των πανεπιστημίων, έχει προκύψει και μία τρίτη, η οποία αφορά στη συνεισφορά των πανεπιστημίων στην κοινωνία.

Σε γενικές γραμμές, τα πανεπιστήμια συνεισφέρουν προς την κατεύθυνση αυτή διαχέοντας τις παραγόμενες, σε αυτά γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες και οδηγώντας, με τον τρόπο αυτό, στην καινοτομία και την αύξηση της απασχόλησης, όχι απλά στην περιοχή δραστηριοποίησής τους, αλλά και σε εθνικό ή/και σε διεθνές επίπεδο. Πρόκειται για μία ομάδα δραστηριοτήτων, η οποία, αν και προκύπτει από τις άλλες δύο, διακρίνεται από αυτές και αναγνωρίζεται ως εξίσου σημαντική.

Με τον τρόπο αυτό προσεγγίζονται οι στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, όπως έχουν οριοθετηθεί από τα Ηνωμένα Έθνη (2016-2030), οι οποίοι είναι:

Στόχος 1: Μηδενική Φτώχεια - Δίνουμε τέλος σε όλες τις μορφές της φτώχειας, παντού.

Στόχος 2: Μηδενική Πείνα - Δίνουμε τέλος στην πείνα, πετυχαίνουμε την επισιτιστική ασφάλεια, βελτιώνουμε τη διατροφή και τη βιώσιμη γεωργία.

Στόχος 3: Καλή Υγεία και Ευημερία - Διασφαλίζουμε μία ζωή με υγεία και προάγουμε την ευημερία για όλους, σε όλες τις ηλικίες.

Στόχος 4: Ποιοτική Εκπαίδευση - Διασφαλίζουμε την ελεύθερη, ισότιμη και ποιοτική εκπαίδευση προάγοντας τις ευκαιρίες για δια βίου μάθηση.

Στόχος 5: Ισότητα των Φύλων - Επιτυγχάνουμε την ισότητα των φύλων και την χειραφέτηση όλων των γυναικών και των κοριτσιών.

Στόχος 6: Καθαρό Νερό και Αποχέτευση - Διασφαλίζουμε τη διαθεσιμότητα και τη βιώσιμη διαχείριση του νερού και των εγκαταστάσεων υγιεινής για όλους.

Στόχος 7: Φτηνή και Καθαρή Ενέργεια - Διασφαλίζουμε την πρόσβαση σε οικονομική, αξιόπιστη, βιώσιμη και σύγχρονη ενέργεια για όλους.

Στόχος 8: Αξιοπρεπής Εργασία και Οικονομική Ανάπτυξη - Προάγουμε τη διαρκή, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς οικονομική ανάπτυξη και την πλήρη και παραγωγική απασχόληση και αξιοπρεπή εργασία για όλους.

Στόχος 9: Βιομηχανία, Καινοτομία και Υποδομές - Οικοδομούμε ανθεκτικές υποδομές, προάγουμε την ανοιχτή και βιώσιμη βιομηχανοποίηση και ενθαρρύνουμε την καινοτομία.

Στόχος 10: Λιγότερες Ανισότητες - Μειώνουμε την ανισότητα εντός και μεταξύ των χωρών.

Στόχος 11: Βιώσιμες Πόλεις και Κοινότητες - Δημιουργούμε ασφαλείς, προσαρμοστικές, βιώσιμες πόλεις και ανθρώπινους οικισμούς, χωρίς αποκλεισμούς.

Στόχος 12: Υπεύθυνη Κατανάλωση και Παραγωγή - Διασφαλίζουμε τη βιώσιμη κατανάλωση και μεθόδους παραγωγής.

Στόχος 13: Δράση για το Κλίμα - Αναλαμβάνουμε άμεση δράση για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και των συνεπειών της.

Στόχος 14: Ζωή στο Νερό - Προστατεύουμε και χρησιμοποιούμε με βιώσιμο τρόπο τους ωκεανούς, τις θάλασσες και τους θαλάσσιους πόρους για βιώσιμη ανάπτυξη.

Στόχος 15: Ζωή στη Στεριά - Προωθούμε τη βιώσιμη χρήση των χερσαίων οικοσυστημάτων και δασών, καταπολεμούμε την ερημοποίηση, αναστρέφουμε την υποβάθμιση του εδάφους και της βιοποικιλότητας.

Στόχος 16: Ειρήνη, Δικαιοσύνη και Ισχυροί Θεσμοί - Προάγουμε τις ειρηνικές και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίες, παρέχουμε πρόσβαση στη δικαιοσύνη για όλους και οικοδομούμε αποτελεσματικούς θεσμούς σε όλα τα επίπεδα.

Στόχος 17: Συνεργασία για τους Στόχους - Ενισχύουμε τα μέσα εφαρμογής και ανανεώνουμε την Παγκόσμια Συνεργασία για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Η παρούσα έκθεση συντάχθηκε με αφορμή τη δημιουργία του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής από την απορρόφηση του Τ.Ε.Ι. Αθήνας και του Α.Ε.Ι. Πειραιά Τ.Τ. και

προκειμένου να προσεγγισθούν ποιοτικά, οι οικονομικές και κοινωνικές του επιδράσεις, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Σημειώνεται ότι το Τ.Ε.Ι. Αθήνας συμμετέχει στον Ακαδημαϊκό Αντίκτυπο των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Academic Impact – UNAΙ), όπου συμμετέχουν περισσότερα από 1.000 Α.Ε.Ι. 120 διαφορετικών χωρών παγκοσμίως, με κύριο στόχο τη συνεργασία με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών για την προώθηση πανανθρώπινων αξιών, όπως η ειρήνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η βιώσιμη ανάπτυξη, γεγονός, που επιτρέπει ευχερέστερα την ικανοποίηση των προαναφερθέντων στόχων βιώσιμης ανάπτυξης από το Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.

Στις επόμενες δύο ενότητες, επιχειρείται η διερεύνηση των οικονομικών και κοινωνικών επιπτώσεων των Πανεπιστημίων.

Αναλυτικότερα, η πρώτη έχει ως στόχο να διερευνήσει αρχικά τα κανάλια, μέσω των οποίων μπορεί να ερμηνευθεί η παρατηρούμενη, παγκοσμίως, επίδραση των πανεπιστημίων στην οικονομική ανάπτυξη.

Το πρώτο κανάλι αφορά στη δημιουργία ανθρώπινου κεφαλαίου. Πρόκειται για περιγραφή των αρχικών σταδίων της θεωρίας, που εξέτασε τη σύνδεση μεταξύ της εκπαίδευσης και της οικονομικής ανάπτυξης.

Η θεωρία στα επόμενα στάδιά της εστιάστηκε στην ερμηνεία της σχέσης, μεταξύ της συσσώρευσης γνώσης και της τεχνολογικής αλλαγής. Πρόκειται, επί της ουσίας, για το δεύτερο κανάλι, το οποίο σχετίζεται με τη διαμόρφωση της παραγωγικότητας.

Το τρίτο, τέλος, κανάλι, μέσω του οποίου η πανεπιστημιακή εκπαίδευση επιδρά στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) είναι αυτό, που εξετάζει τοπικά δευτερογενή αποτελέσματα.

Η δεύτερη ενότητα απομακρύνεται από την οικονομική επίδραση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και διερευνά την κοινωνική της επίδραση.

Σε γενικές γραμμές, έχει αναφερθεί ότι, σε παγκόσμιο επίπεδο, οι απόφοιτοι πανεπιστημιακών σχολών έχουν μεγαλύτερες απολαβές, έναντι εργαζομένων με χαμηλότερα τυπικά προσόντα, συμμετέχουν περισσότερο στα κοινά, έχουν, γενικά, καλύτερη κατάσταση υγείας, ενώ σε αυτή την ομάδα πληθυσμού εμφανίζονται χαμηλότερα ποσοστά εγκληματικότητας και φυλάκισης.

Επίσης, έχει διατυπωθεί και η άποψη, ότι οι απόφοιτοι πανεπιστημιακών σχολών τείνουν να λαμβάνουν πιο ώριμες αποφάσεις σε θέματα, σχετικά με τη δημιουργία της δικής τους οικογένειας και του κοινωνικού ιστού στον οποίον εντάσσονται.

Στην τρίτη ενότητα αναφέρονται, περιληπτικά, οι οικονομικές και κοινωνικές επιδράσεις σε τοπικό, κυρίως, επίπεδο ορισμένων πανεπιστημίων του εξωτερικού, ενώ γίνεται και μία σύντομη αναφορά σε παράγοντες απαραίτητους για την εμφάνισή τους.

Στην επόμενη ενότητα περιγράφονται κάποια από τα χαρακτηριστικά της Δυτικής Αττικής, όπως αυτά προέκυψαν από:

α) τη μελέτη που εκπονήθηκε για το πρόγραμμα με τίτλο «Ενίσχυση της απασχόλησης των γυναικών με καινοτόμες μεθόδους διείσδυσης στην αγορά εργασίας» (Σύμπραξη Καλλίστη, Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Πρόνοιας και ΕΕ, 2004-2007) και β) την εγκριθείσα πρόταση με τίτλο «Διαδημοτική Εταιρική Σχέση για την Ανάπτυξη της Δυτικής Αθήνας με αξιοποίηση της ΟΧΕ/ΒΑΑ»: Πρόταση Σχεδίου Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (ΒΑΑ) των Δήμων Αγίας Βαρβάρας, Άγιων Αναργύρων-Καματερού, Αιγάλεω, Ίλιου, Περιστερίου, Πετρούπολης, Χαϊδαρίου και του Αναπτυξιακού Συνδέσμου της Δυτικής Αθήνας (ΑΣΔΑ) με πεδίο εφαρμογής τη Δυτική Αθήνα, με αξιοποίηση της «Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης» (ΟΧΕ) στο πλαίσιο της Πρόσκλησης ΑΤΤ050 της ΕΥΔ ΕΠ Περιφέρεια Αττικής, 2017, προκειμένου να καταδειχθεί ότι πρόκειται για μία περιοχή, η οποία ουσιαστικά αναβαθμίζεται οικονομικά και κοινωνικά, από τα αναπτυξιακά εργαλεία, που επιφέρει η δημιουργία του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής.

Στην πέμπτη ενότητα αναφέρονται συγκεκριμένα στοιχεία της έκθεσης εξωτερικής αξιολόγησης των Τ.Ε.Ι. Αθήνας («άξιο θετικής μνείας»/"worthy of merit") και Α.Ε.Ι. Πειραιά Τ.Τ. («θετική»/"positive") από την ανεξάρτητη Αρχή Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση (Α.ΔΙ.Π.), ώστε να διαπιστωθεί η ύπαρξη απαραίτητων μοχλεύσεων για την εμφάνιση θετικών οικονομικών και κοινωνικών επιδράσεων από τη δημιουργία του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, με βάση τα επιμέρους χαρακτηριστικά των δύο Ιδρυμάτων.

Πρέπει να αναφερθεί ότι, η πρωτοβουλία του νέου Πανεπιστημίου στη Δυτική Αττική, ανάμεσα σ'άλλα, έρχεται σε κατάλληλη στιγμή, αφού εξυπηρετεί άμεσα την

υλοποίηση, τόσο της εθνικής στρατηγικής, όσο και αυτής της Περιφέρειας Αττικής, για την έρευνα και την καινοτομία-έξυπνη εξειδίκευση/RIS13, υποστηρίζει το Δήμο Ελευσίνας, ως πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης του 2021, το φάκελο προετοιμασίας του οποίου στήριξε το Τ.Ε.Ι. Αθήνας και συμβάλει σε σημαντικές ιδιωτικές επενδύσεις τοπικού χαρακτήρα, με πέραν του τοπικού πλαισίου αποτέλεσμα.

Ως προς τις τελευταίες, ενδεικτικά αναφέρονται η ανάπτυξη του εμπορικού κέντρου Academy Gardens από την εταιρεία Artume, συμφερόντων του επενδυτικού ομίλου Blackrock, η ολοκλήρωση του εμπορικού κέντρου, που είχε αναπτύξει η εταιρεία Μπ. Βωβός στο Βοτανικό από την τράπεζα Alpha Bank, η αναβίωση και ανάπτυξη της ναυπηγοεπισκευαστικής βιομηχανίας, αλλά και της ναυπηγικής από την εταιρεία Cosco, οι διαδικασίες για την αξιοποίηση του παλιού τερματικού σταθμού του ΟΣΕ στον Πειραιά από την εταιρεία ΓΑΙΑΟΣΕ κ.λπ.

1. ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η άποψη που επικρατούσε μέχρι πρόσφατα ότι τα πανεπιστήμια είναι, απλώς, ιδρύματα, τα οποία σχετίζονται με την ανώτερη γνώση, παραχωρεί, σταδιακά, τη θέση της στη θεώρηση ότι τα πανεπιστήμια συνιστούν σημαντικό μέσο οικονομικής άνθησης και ανάπτυξης.

Έτσι, δε δημιουργούν, μόνο, νέα γνώση, μέσω της πρωτογενούς έρευνας, αλλά παρέχουν, επίσης, τεχνική υποστήριξη και εξειδικευμένη τεχνογνωσία και δεξιότητες για τις συνεχείς και σταθερές δραστηριότητες της Έρευνας και Ανάπτυξης (E&A).

Στα πανεπιστήμια επιτελούνται δραστηριότητες ζωτικής, για την οικονομία, σημασίας, καθώς λειτουργούν τόσο δημιουργώντας νέα γνώση, λόγω του πρωτεύοντα ρόλου που έχουν στις ερευνητικές δραστηριότητες, όσο και εκπαιδύοντας ορθά καταρτισμένους μελλοντικούς εργαζόμενους.

Στην πραγματικότητα, ωστόσο, πρόκειται για δύο λειτουργίες άρρηκτα συνδεδεμένες, οι οποίες συνεισφέρουν σημαντικά στην τοπική οικονομική άνθηση και ανάπτυξη. Επισημαίνεται ότι, αρχικά, η πραγματοποιούμενη στα πανεπιστήμια διδασκαλία αποδείχθηκε εξαιρετικά σημαντική, κυρίως για την τοπική οικονομική ανάπτυξη.

Ωστόσο, στην οικονομία έντασης γνώσης, καθοριστικότερο ρόλο στην οικονομική απόδοση διαδραματίζει η πανεπιστημιακή έρευνα.

Επίσης, είναι σημαντικό να καταδειχθεί η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των διδακτικών και ερευνητικών πανεπιστημιακών δραστηριοτήτων και της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης.

Για τη διερεύνηση του θέματος κρίνεται απαραίτητο να εστιάσει, κανείς, στα τρία κανάλια, μέσω των οποίων εξυπηρετείται αυτή η σχέση και αφορούν στην ανάπτυξη ανθρώπινου κεφαλαίου (απόφοιτοι), τη διαμόρφωση της παραγωγικότητας (E&A) και τα τοπικά δευτερογενή αποτελέσματα (τοπικές επιδράσεις) (O' Carroll, Harmon, and Farrell, 2006; Veugelers and Del Rey, 2014; Bramwell and Wolfe, 2008; Goldstein and Drucker, 2006; Glasson, 2003; Lawton Smith, 2003; Rodrigues, 2011; Pugh, Hamilton, Jack and Gibbons, 2016).

1.1 Ανάπτυξη ανθρώπινου κεφαλαίου

Ο Frederick H. Harbinson, καθηγητής του Πανεπιστημίου του Princeton, συγγραφέας του διεθνώς αναγνωρισμένου επιστημονικού έργου «Human resources as the wealth of nations» υποστήριξε ότι: «A country which is unable to develop the skills and knowledge of its people and to utilize them effectively in the national economy will be unable to develop anything else», δηλαδή η χώρα η οποία δεν μπορεί να αναπτύξει τις δεξιότητες και τις γνώσεις των ανθρώπων της και να τους χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά για την ανάπτυξη της εθνικής της οικονομίας, δεν μπορεί να αναπτύξει και οτιδήποτε άλλο.

Ο ρυθμός ανάπτυξης ανθρώπινου κεφαλαίου αναγνωρίστηκε από νωρίς ως ένας από τους βασικούς παράγοντες διαμόρφωσης του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης και οι θεωρητικοί δίδουν ιδιαίτερη έμφαση σε αυτή τη μεταβλητή, καθώς υποστηρίζουν ότι συμμετέχει στον προσδιορισμό του εθνικού πλούτου.

Έτσι, δημιουργήθηκε, αρχικά, ένα ενδογενές αναπτυξιακό μοντέλο, το οποίο θεωρεί το ανθρώπινο κεφάλαιο ως ένα παράγοντα της παραγωγής και τη μόρφωση ως ένα τρόπο συσσώρευσης ανθρώπινου κεφαλαίου.

Ωστόσο, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της συσσώρευσης ανθρώπινου κεφαλαίου, δηλαδή μορφωμένων κι εκπαιδευμένων ανδρών και γυναικών από τη μία πλευρά και της συσσώρευσης και της εφαρμογής της γνώσης στην παραγωγική διαδικασία, από την άλλη.

Η σύγχρονη θεωρία εστιάζει στην ερμηνεία της συσχέτισης μεταξύ της συσσώρευσης γνώσης και των τεχνολογικών αλλαγών, καθώς αυτή είναι που οδηγεί, τελικά, στη διαμόρφωση της παραγωγικότητας (O' Carroll, Harmon, and Farrell, 2006).

1.2 Διαμόρφωση της παραγωγικότητας

Στις μέρες μας, η επιστημονική γνώση αποτελεί παραγωγική δύναμη, καθώς οι πληροφορίες διαχέονται στο χώρο της οικονομίας με εκπληκτική ταχύτητα.

Έτσι, η παραγωγή και η διάδοση της επιστημονικής γνώσης συνιστά αναπόσπαστο τμήμα της παραγωγικής διαδικασίας (Παυλίδης, 2007).

Ο πρωτοπόρος στο πεδίο της διαμόρφωσης της παραγωγικότητας ήταν ο Zvi Griliches, ο οποίος ασχολήθηκε με τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της E&A και της

παραγωγικότητας, ένα από τα περισσότερο σύνθετα και, ταυτόχρονα, ζωτικής σημασίας θέματα στο σύγχρονο κόσμο των επιχειρήσεων.

Με χρήση τεχνικών οικονομετρίας, απέδειξε τη συσχέτιση και προσδιόρισε τη σπουδαιότητά της για την επιχείρηση, τη βιομηχανία και τα δεδομένα σε επίπεδο οικονομίας.

Η βασική του θεώρηση συνίστατο στο ότι οι «τεχνικές αλλαγές» δεν ήταν αμιγώς ένας σταθερός παράγοντας, προσδιορισμένος έξω από την οικονομία (εξωγενής), αλλά, εν πολλοίς, αποτέλεσμα της οικονομικής δραστηριότητας και εντός της οικονομίας (ενδογενής), βασικός σκοπός της οποίας είναι να δημιουργήσει αυτή την αλλαγή.

Αυτή η διαπίστωση εξηγεί σαφώς και το λόγο για τον οποίο πρέπει να ενθαρρύνεται η εγχώρια δραστηριότητα στην E&A και να μη θεωρείται ένα προϊόν, το οποίο δύναται να εισαχθεί.

Στη συνέχεια, αρκετές μελέτες επέκτειναν αυτή τη θεωρία, εστιάζοντας αποκλειστικά στην πανεπιστημιακή E&A και στη σχέση της με τη διαμόρφωση της παραγωγικότητας.

Σήμερα, η ακαδημαϊκή E&A θεωρείται βασικός μοχλός της οικονομικής ανάπτυξης, καθώς συνδέεται άρρηκτα με την καινοτομία.

Έτσι, συνεισφέρει στη δημιουργία ευρεσιτεχνιών, νέων εμπορικών προϊόντων, εργαζομένων με ιδιαίτερες δεξιότητες, νέων επιχειρήσεων, θέσεων εργασίας και φορολογικών εσόδων.

Ωστόσο, το να ισχυριστεί κανείς, ότι όλη αυτή η ερευνητική δραστηριότητα είναι, γενικά, χρήσιμη, διαφέρει σημαντικά από το να υποστηρίξει ότι έχει ουσιώδη επίδραση.

Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση έχει γενική οικονομική επίδραση, καθώς, με την ολοκλήρωσή της, παρέχει στους αποφοίτους τη δυνατότητα να δημιουργήσουν νέες ιδέες και να δραστηριοποιηθούν ως εργαζόμενοι.

Από την άλλη πλευρά, οι επιχειρήσεις επωφελούνται από την πρόσληψη υπαλλήλων με υψηλό επίπεδο γνώσεων και ερευνητικών δεξιοτήτων.

Οι απόφοιτοι πανεπιστημιακών σχολών βοηθούν τις επιχειρήσεις στις οποίες εργάζονται να είναι αποδοτικότερες και παραγωγικότερες, εισάγοντας σε αυτές καινοτόμα προϊόντα και διαδικασίες.

Έτσι, αν και η πανεπιστημιακή έρευνα μπορεί να μην οδηγεί πάντα σε κοσμογονικές αλλαγές, είναι γενικά αποδεκτό ότι οδηγεί σταθερά στη δημιουργία νέων ιδεών και τεχνολογιών.

Μέχρι στιγμής έχει πραγματοποιηθεί εκτενώς έρευνα, η οποία καταδεικνύει την επίδραση των πανεπιστημίων στη διαμόρφωση της παραγωγικότητας, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Για το λόγο, άλλωστε, αυτό, στη σύγχρονη βιβλιογραφία τείνει να χρησιμοποιείται μία νεότερη έννοια, αυτή του επιχειρηματικού πανεπιστημίου, προκειμένου να αποδοθεί ο ρόλος της πανεπιστημιακής έρευνας ως κινητήριας δύναμης της τοπικής και εθνικής οικονομικής ανάπτυξης (Ο' Carroll, Harmon, and Farrell, 2006). Κάθε επιχειρηματικό πανεπιστήμιο προβάλλει την ιστορία και τα επιτεύγματα του παρελθόντος του και περιλαμβάνει συγκεκριμένους, περιβαλλοντικούς και εσωτερικούς παράγοντες, οι οποίοι επιτρέπουν την ερμηνεία των παρατηρούμενων, μεταξύ διαφορετικών πανεπιστημίων, διαφορών στους στόχους της επιχειρηματικότητας.

Υπό το πρίσμα αυτό, η ακαδημαϊκή επιχειρηματικότητα επιδιώκει, επί της ουσίας, τη δημιουργία αξίας από τη δημιουργία και τη μεταφορά της γνώσης μέσω της καινοτομίας (Urbano and Guerrero, 2013; Tripp, Sinozic and Lawton Smith, 2015).

1.3 Τοπικά δευτερογενή αποτελέσματα

Ένα άλλο κανάλι μέσω του οποίου η πανεπιστημιακή εκπαίδευση επιδρά στο Α.Ε.Π., είναι μέσω τοπικών δευτερογενών αποτελεσμάτων.

Εμπειρικά, η χρησιμότητα της πανεπιστημιακής έρευνας προσδιορίζεται, πρωτίστως, από το γεγονός ότι σε ορισμένες χώρες όπως, για παράδειγμα, ο Καναδάς, στα πανεπιστήμια πραγματοποιείται το 30% του συνόλου της εγχώριας έρευνας, με ένα μέρος της να χρηματοδοτείται από τη βιομηχανία.

Περαιτέρω, από τα ευρήματα πολυάριθμων ερευνών, προκύπτει ότι η πανεπιστημιακή έρευνα παρουσιάζει σημαντικά δευτερογενή αποτελέσματα σε όρους καινοτομίας και τονώνει τη βιομηχανική Ε&Α.

Επίσης, οι παρατηρούμενες επιδράσεις της εντοπίζονται, κυρίως, στις περιοχές γύρω από το πανεπιστήμιο. Στην οικονομία των ΗΠΑ η πανεπιστημιακή Ε&Α διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, καθώς οδηγεί στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων.

Με τον τρόπο αυτό, δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και προάγεται η οικονομική ανάπτυξη.

Από μελέτη της σχετικής με τις πανεπιστημιακές εταιρείες τεχνολογικούς στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική βιβλιογραφίας, προκύπτουν τα ακόλουθα ευρήματα.

Στην περιοχή της Στοκχόλμης καταγράφηκαν και περιγράφηκαν 21 επιτυχείς νέες επιχειρήσεις, οι οποίες προέκυψαν ως εταιρείες τεχνολογικοί από το πανεπιστήμιο της Στοκχόλμης και το Βασιλικό Ινστιτούτο Τεχνολογίας.

Με δεδομένη την ύπαρξη δευτερογενών αποτελεσμάτων της πανεπιστημιακής E&A, θα μπορούσε, κανείς, να αναμένει ότι η έναρξη νέων επιχειρήσεων σχετίζεται, πιθανώς, με το βαθμό της πανεπιστημιακής δραστηριότητας σε E&A.

Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι, πραγματικά, αυτές οι επιδράσεις φαίνονται να συγκεντρώνονται γύρω από τις περιοχές στις οποίες πραγματοποιείται δραστηριότητα πανεπιστημιακής E&A.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σημαντικό να αναφερθούν τα ευρήματα μίας ακόμη έρευνας, η οποία εστίασε στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της πανεπιστημιακής δραστηριότητας σε E&A και της επίδρασής της στην ευρύτερη περιοχή των πανεπιστημίων.

Οι ερευνητές, κάνοντας χρήση μιας μεγάλης βάσης δεδομένων που αφορούσε σε ενάρξεις τοπικών επιχειρήσεων και των εξόδων των πανεπιστημίων της περιοχής σε E&A, προχώρησαν στον έλεγχο μίας ερευνητικής υπόθεσης, βάσει της οποίας η δημιουργία νέων επιχειρήσεων σχετίζεται με τα έξοδα σε E&A.

Έλεγχαν, δηλαδή, εάν τα περισσότερα έξοδα σε E&A οδηγούν στη δημιουργία περισσότερων νέων επιχειρήσεων.

Από τα αποτελέσματά τους προέκυψε ότι όσο τα έξοδα σε E&A αυξάνονται, αυξάνεται ο αριθμός νέων επιχειρήσεων και δημιουργούνται δευτερογενή αποτελέσματα στις περιοχές κοντά στα πανεπιστήμια.

Αυτά τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι οι στρατηγικές οικονομικής ανάπτυξης που εστιάζουν στην υποστήριξη της πραγματοποιούμενης από τα πανεπιστήμια έρευνας μπορεί να συνιστούν ένα σημαντικό παράγοντα της οικονομικής ανάπτυξης μιας περιοχής (Ο' Carroll, Harmon, and Farrell, 2006; Uyerra, 2010).

Έτσι, για περιοχές που αναζητούν τρόπους ενίσχυσης της οικονομικής τους ανάπτυξης, αυτή και άλλες, παρόμοιες έρευνες προτείνουν ότι οι προσπάθειες που στοχεύουν στην υποστήριξη της πραγματοποιούμενης από τα τοπικά πανεπιστήμια έρευνας μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο.

Η δημιουργία νέων επιχειρήσεων συνιστά ζωτικό τμήμα της οικονομικής ανάπτυξης.

Οι νέες επιχειρήσεις που δημιουργούνται στη βάση της πανεπιστημιακής έρευνας και της προκύπτουσας, από αυτή, καινοτομίας μπορεί να παρουσιάζουν δευτερεύουσες επιδράσεις τονώνοντας, περαιτέρω, την απασχόληση και την αύξηση του εισοδήματος των κατοίκων της περιοχής.

Τα στοιχεία αυτά, με δεδομένα τα προβλήματα της Δυτικής Αττικής, κρίνονται εξαιρετικά σημαντικά (Ο' Carroll, Harmon, and Farrell, 2006).

Τέλος, σημειώνεται ότι, κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών, τα πανεπιστήμια συμμετέχουν σε πρωτοβουλίες που αφορούν στην αειφόρο ανάπτυξη των περιοχών.

Η σύνθετη φύση της βιώσιμης ανάπτυξης έχει καταστήσει τα πανεπιστήμια σπουδαίους εταίρους σε όλες τις σχετικές προσπάθειες και σε στενή, πάντα, συνεργασία με τους τοπικούς φορείς.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να διατυπωθεί η άποψη ότι η παρουσία ενός πανεπιστημίου σε μία περιοχή προσθέτει, σε αυτή, αξία (Karatzoglou, 2013; Ducker and Goldstein, 2007; Uyarra, 2010; Gunasekara, 2013), υπό την προϋπόθεση ότι λαμβάνει πρωτοβουλίες σχετικές με την εμπορική αξιοποίηση του έργου του (Feldman and Desrochers, 2013).

2. ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η συμβολή της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στην κοινωνία έχει διερευνηθεί τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.

Επιστημονικές μελέτες ερευνητών και μεγάλων οργανισμών έχουν γίνει για αρκετές χώρες.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι έχουν εκπονηθεί μελέτες για την επίδραση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης σε αστικές περιοχές και τις ευρύτερες περιφέρειες χωρών όπως είναι η Ιταλία, το Ισραήλ, η Ισπανία το Μεξικό, η Χιλή, η Νότιος Αφρική, η Μαλαισία, η Αυστραλία, η Γερμανία, οι ΗΠΑ, η Ολλανδία.

Ωστόσο στην Ελλάδα, δεν έχουν διερευνηθεί διεξοδικά και εμπειριστατωμένα οι τρόποι με τους οποίους το σύνολο της κοινωνίας ωφελείται όταν αυξάνονται οι δυνατότητες εκπαίδευσης.

Είναι, βεβαίως, σαφές το γεγονός ότι οι κοινωνικές επιδράσεις της εκπαίδευσης είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθούν, αλλά αυτό δε μπορεί να δικαιολογήσει την παράλειψη της εξέτασής τους.

Σε γενικές γραμμές, οι γνώσεις περιορίζονται στο γεγονός ότι η εκπαίδευση συνδέεται με αύξηση των δημοσίων εσόδων και μείωση της ανάγκης κοινωνικής στήριξης.

Ωστόσο, πρόκειται για μία εξαιρετικά περιορισμένη οπτική.

Σε μία προσπάθεια διερεύνησης των τρόπων με τους οποίους μία κοινότητα και, κατ' επέκταση, η κοινωνία συνολικά, ωφελείται από την ύπαρξη πανεπιστημιακών αποφοίτων σε αυτή, αναφέρονται τα ακόλουθα.

2.1 Δευτερογενή αποτελέσματα στην αγορά εργασίας

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα μίας έρευνας που εξετάζει την εκπαίδευση σε σχέση με τους μισθούς στην αγορά εργασίας.

Από τα ευρήματα αυτής της έρευνας διαπιστώθηκε θετική συσχέτιση μεταξύ του ποσοστού των αποφοίτων πανεπιστημίων στο εργατικό δυναμικό μιας πόλης και της μέσης τιμής των μισθών σε αυτή.

Ειδικότερα, διαπιστώθηκε ότι αύξηση της τάξεως του 1% στην αναλογία των αποφοίτων πανεπιστημίων στο εργατικό δυναμικό μιας πόλης, αυξάνει το μισθό

όσων εγκατέλειψαν τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά 1,9%, των αποφοίτων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κατά 1,6% και των αποφοίτων κολλεγίων κατά 0,4%.

Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι η ύπαρξη αποφοίτων πανεπιστημιακών σχολών στο εργατικό δυναμικό αποδεικνύεται επωφελής για την κοινωνία, καθώς οδηγεί σε αύξηση των μισθών όλων των εργαζομένων.

2.2 Συμμετοχή στα κοινά

Οι πολιτικοί επιστήμονες έχουν, κατά καιρούς, επισημάνει τη σχέση μεταξύ της συμμετοχής των ψηφοφόρων και του επιπέδου εκπαίδευσής τους.

Έχουν, δε, χρησιμοποιήσει αυτό το επιχείρημα προκειμένου να υποστηρίξουν την άποψη ότι η εκπαίδευση οδηγεί σε περισσότερο ενημερωμένους ψηφοφόρους και, με τον τρόπο αυτό, σε πιο δημοκρατικές κοινωνίες.

Ωστόσο, η διαπίστωση της σχέσης δε συνεπάγεται, αυτομάτως, αιτιότητα.

Από μία έρευνα που παρουσίασε πιο σύνθετη προσέγγιση, διαπιστώθηκε ότι η είσοδος στην ανώτατη εκπαίδευση φάνηκε να αυξάνει την πιθανότητα συμμετοχής των ψηφοφόρων.

Ωστόσο, δεν είχε καμία ουσιώδη επίδραση στην πιθανότητα συμμετοχής τους σε εθελοντικές δραστηριότητες.

Εντούτοις, μεγάλος αριθμός παλαιότερων ερευνών είχε δείξει θετική συσχέτιση μεταξύ της εκπαίδευσης και του εθελοντισμού.

Ωστόσο, ούτε από αυτές τις έρευνες αποδεικνύεται αιτιότητα, καθώς στο σχεδιασμό τους δεν έχουν ληφθεί υπ' όψιν οικογενειακά χαρακτηριστικά, τα οποία ενδέχεται να σχετίζονται τόσο με την εκπαίδευση όσο και με την τάση κάποιου να λαμβάνει μέρος σε εθελοντικές δραστηριότητες.

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι η εκπαίδευση αυξάνει την πιθανότητα συμμετοχής των ψηφοφόρων, αλλά όχι και τη συμμετοχή τους σε εθελοντικές δραστηριότητες.

2.3 Εγκληματικότητα

Τα δημοσιευμένα δεδομένα που υποστηρίζουν ότι η εκπαίδευση βοηθά στη μείωση της εγκληματικότητας και του ποσοστού εγκλεισμών σε φυλακές είναι αρκετά.

Στις ερμηνείες αυτής της σύνδεσης μπορεί να αναφερθεί το γεγονός ότι η εκπαίδευση αυξάνει τα προερχόμενα από την εργασία έσοδα, ενώ και η απομάκρυνση από το εργατικό δυναμικό λόγω φυλάκισης παρουσιάζει μεγαλύτερο κόστος στην περίπτωση αυτή (O' Carroll, Harmon, and Farrell, 2006).

3. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ ΤΟΥ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Στην ενότητα αυτή θα αναφερθούν, συνοπτικά, συγκεκριμένες οικονομικές και κοινωνικές επιδράσεις, σε τοπικό, κυρίως, επίπεδο, γνωστών πανεπιστημίων του εξωτερικού.

Ωστόσο, θα παρουσιαστεί και η περίπτωση ενός επίσης γνωστού πανεπιστημίου του εξωτερικού (The Johns Hopkins University), το οποίο δεν έχει φανεί να ασκεί σημαντικές οικονομικές ή κοινωνικές επιδράσεις στην πόλη του και την ευρύτερη περιοχή και η προσπάθεια ερμηνείας αυτού του ευρήματος.

3.1 The University of Manchester, U.K.

Το Πανεπιστήμιο του Manchester παρουσιάζει σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή.

Σε ότι αφορά στις οικονομικές επιδράσεις, επισημαίνεται ότι, πέρα από τη δημιουργία θέσεων εργασίας, στο Πανεπιστήμιο αποδίδεται μεγάλος μέρος της ανάπτυξης της πόλης.

Ωστόσο, το Πανεπιστήμιο έχει αναπτύξει στρατηγική κοινωνικής ευθύνης, προκειμένου να στηρίξει την πόλη και την ευρύτερη περιοχή. Αναφέρονται, ενδεικτικά, κάποιες σχετικές πρωτοβουλίες.

- ❑ The Works. Στοχεύει στη δημιουργία θέσεων εργασίας για την απασχόληση των ανέργων κατοίκων της περιοχής.
- ❑ The Manchester Leadership Programme. Μέσω του προγράμματος, οι φοιτητές του Πανεπιστημίου προσφέρουν εθελοντικά τις υπηρεσίες τους σε κατοίκους της περιοχής.
- ❑ The School Governor Initiative. Μέσω του προγράμματος αυτού, το προσωπικό του Πανεπιστημίου ενθαρρύνεται να τεθεί επικεφαλής ενός κρατικού σχολείου ή ενός κολλεγίου. Ο στόχος της δράσης είναι διττός, καθώς ωφελούνται τα σχολεία και τα κολλέγια της περιοχής από την παρουσία ειδικών σε αυτά, ενώ, παράλληλα, προωθείται και η αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών και του Πανεπιστημίου.
- ❑ The Manchester Museum. Το μουσείο φιλοξενεί μία από τις μεγαλύτερες και σπουδαιότερες συλλογές αιγυπτιακών έργων τέχνης στο Ηνωμένο Βασίλειο

και διαθέτει ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα για τα σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

- ❑ The Manchester Access Programme. Μέσω του προγράμματος επιλέγονται, μέσω συγκεκριμένης διαδικασίας, νέοι με ιδιαίτερες δυνατότητες και ενθαρρύνεται η είσοδός τους στο Πανεπιστήμιο.
- ❑ The Cycling Initiative. Το Πανεπιστήμιο εφαρμόζει τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης στη διδασκαλία, την έρευνα και όλες τις δραστηριότητες και τις λειτουργίες του. Στο ευρύτερο, αυτό, πλαίσιο, ενθαρρύνει τη χρήση φιλικότερων, προς το περιβάλλον, μέσων μεταφοράς από τους φοιτητές και το προσωπικό.
- ❑ In Place of War. Πρόκειται για μία συνεχιζόμενη ερευνητική πρωτοβουλία, η οποία διερευνά και στηρίζει τη δημιουργικότητα σε όλες τις περιοχές του κόσμου που λαμβάνουν χώρα συρράξεις (The University of Manchester, 2018).

3.2 The University of Liverpool, U.K.

Σε ότι αφορά στο Πανεπιστήμιο του Liverpool επισημαίνεται, κατ' αρχάς, η ουσιώδης επίδρασή του στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή.

Από την πλευρά του Πανεπιστημίου γίνονται συντονισμένες προσπάθειες που στοχεύουν στην εξασφάλιση επενδύσεων στην περιοχή και τη δημιουργία ευκαιριών.

Σημειώνεται, δε, ότι το Πανεπιστήμιο θεωρεί ότι η επιτυχία του συνδέεται άρρηκτα με τις επιτυχίες της πόλης και της ευρύτερης περιοχής και οι δράσεις του στοχεύουν στη διατήρησή του στον οικονομικό και κοινωνικό της ιστό (The University of Liverpool, *n.d.*)

3.3 The University of Salford, U.K.

Οι οικονομικές και κοινωνικές επιδράσεις του Πανεπιστημίου του Salford στην πόλη και την ευρύτερη περιοχή είναι επίσης γνωστές, καθώς στη φιλοσοφία του κυριαρχούν η εξωστρέφεια και το πνεύμα συνεργασίας.

Αναφέρεται ότι το Πανεπιστήμιο επιδιώκει να συνεργάζεται με τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις της περιοχής, ενώ σε μεγάλο μέρος των μαθημάτων του περιλαμβάνεται η εκπόνηση έργων που βασίζονται στην εργασία, προκειμένου να

ενθαρρυνθεί η εργασία των φοιτητών σε τοπικές επιχειρήσεις, δημόσιες υπηρεσίες και φιλανθρωπικά ιδρύματα.

Επίσης, οι εργαζόμενοι στο Πανεπιστήμιο συμμετέχουν ενεργά, τόσο με την επαγγελματική τους ιδιότητα όσο και πέρα από αυτή, σε δράσεις της κοινότητας που στοχεύουν στην εξυπηρέτηση του συνόλου (University of Salford Manchester, *n.d.*).

3.4 The Johns Hopkins University, U.S.A.

Στον αντίποδα των προηγούμενων περιπτώσεων, αναφέρεται η περίπτωση του Πανεπιστημίου Johns Hopkins, το οποίο ποτέ δεν φάνηκε να παρουσιάζει τοπικά οικονομικά ή κοινωνικά οφέλη.

Σε μία προσπάθεια ερμηνείας του φαινομένου έχει διατυπωθεί η άποψη ότι κάτι τέτοιο δε συνέβη, επειδή ποτέ δεν αποτέλεσε στόχο του Πανεπιστημίου.

Η απουσία σχετικών πρωτοβουλιών και ενθάρρυνσης της εμπορικής δραστηριότητας, που θα μπορούσε να έχει αποβεί επωφελής για την ευρύτερη περιοχή, λειτουργούν υποστηρικτικά σε αυτή την ερμηνεία (Feldman and Desrochers, 2013).

4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

Από τις εκθέσεις εξωτερικής αξιολόγησης των Τ.Ε.Ι. Αθήνας και Α.Ε.Ι. Πειραιά Τ.Τ. από την ανεξάρτητη Αρχή Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση (Α.ΔΙ.Π.), προέκυψε ότι τα δύο ιδρύματα διατηρούν καλές σχέσεις με τα τοπικά και περιφερειακά όργανα, συμμετέχουν στην πολιτιστική ανάπτυξη της κοινωνίας, της πόλης και της ευρύτερης περιοχής και οργανώνουν στις εγκαταστάσεις τους διάφορες φιλανθρωπικές δράσεις.

Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι και τα δύο ιδρύματα εφαρμόζουν μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης.

Αναφέρεται, ενδεικτικά, ότι εφαρμόζουν στρατηγική ανακύκλωσης και πράσινης ενέργειας, ενώ εφαρμόζουν και μέτρα διαχείρισης των επικίνδυνων και αστικών αποβλήτων.

Επιπρόσθετα αναφέρεται ότι και τα δυο Ιδρύματα, παρόλη τη διαφορά μεγέθους και τη σχετική πανεπιστημιακή ολοκλήρωσή τους, (μεγαλύτερο και περισσότερο ακαδημαϊκά ολοκληρωμένο το Τ.Ε.Ι. Αθήνας με πέντε Σχολές, ήτοι Διοίκησης και Οικονομίας, Επαγγελματών Υγείας και Πρόνοιας, Καλλιτεχνικών Σπουδών, Τεχνολογίας Τροφίμων και Διατροφής και Τεχνολογιών Εφαρμογών έναντι του Α.Ε.Ι. Πειραιά Τ.Τ. με δύο θεματικές Σχολές Διοίκησης και Οικονομίας και Τεχνολογιών Εφαρμογών) ηγούνται στον τομέα της Ανώτατης Τεχνολογικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

Και τα δυο Ιδρύματα διαθέτουν αυθεντικότητα και αυτοπεποίθηση και είναι ευθέως ανταγωνιστικά με τα πανεπιστημιακά και τα τεχνολογικά Α.Ε.Ι.

Ακόμη, σε κάθε Ίδρυμα υπάρχει ένα πολύ καλό, αρμονικό κλίμα συνεργασίας, καθώς και αμοιβαία κατανόηση, που δίνουν τη δυνατότητα να αντιμετωπιστούν και να ξεπεραστούν προβλήματα και καταστάσεις που προκύπτουν από την τρέχουσα πολιτική και οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα.

Τα Ιδρύματα αγωνίζονται συνεχώς για τη βελτίωση των προγραμμάτων σπουδών, των διδακτικών μεθόδων, της παραγωγής έρευνας, και της συνεργασίας με την βιομηχανία και την αγορά, εφαρμόζοντας διαδικασίες εκτίμησης ποιότητας, συχνή αναθεώρηση των προγραμμάτων σπουδών, συμμετοχή σε διεθνή ακαδημαϊκά προγράμματα ανταλλαγών και συνεργασία με αντίστοιχα Ιδρύματα του εξωτερικού.

Η έντονη θέληση για αριστεία αντανακλάται επίσης στην επιθυμία για υλοποίηση περισσότερων μεταπτυχιακών προγραμμάτων και στην απόκτηση του δικαιώματος για καθιέρωση διδακτορικών προγραμμάτων και απονομή διδακτορικών τίτλων.

Η ίδρυση του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής θα προσφέρει αυτοδικαίως τη δυνατότητα εκπόνησης διδακτορικών διατριβών, με αποτέλεσμα την προαγωγή και όχι μόνο την αναπαραγωγή της γνώσης, τόσο προπτυχιακά, όσο και μεταπτυχιακά κ.λπ.

Παρά την έντονη επιθυμία για ακαδημαϊκή αριστεία, τα Ιδρύματα δεν αγνοούν το εξίσου σημαντικό καθήκον τους να παρέχουν καλές προοπτικές απασχόλησης για τους φοιτητές τους στους τομείς που θεραπεύουν.

Και τα δυο Ιδρύματα παρέχουν στους εργαζόμενους και τους φοιτητές τους ένα πολύ καλό περιβάλλον, το οποίο υποστηρίζει τα ακαδημαϊκά τους συμφέροντα και δίνει τη δυνατότητα για καλές συνθήκες διδασκαλίας και μελέτης.

Πέραν αυτών το Τ.Ε.Ι. Αθήνας είναι το μόνο Α.Ε.Ι. της χώρας όπου λειτουργεί οργανωμένο Γραφείο Ανταλλαγών και Συνεργασίας με Α.Ε.Ι. της Λ.Δ. Κίνας, καθώς και το μόνο που αποτελεί διεθνές κέντρο πιστοποίησης της αραβικής γλώσσας από το An-Najah National University of Nablus της Παλαιστίνης.

Επίσης, στο ΑΕΙ Πειραιά ΤΤ υλοποιούνται ερευνητικά προγράμματα, ειδικά στον Τομέα της Ενέργειας εκ των οποίων ξεχωριστή θέση έχει το έργο TILOS, στο οποίο συμμετέχουν 13 εταίροι από 7 ευρωπαϊκές χώρες, με επικεφαλής το Εργαστήριο Ήπιων Μορφών Ενέργειας & Προστασίας του Περιβάλλοντος του ΑΕΙ Πειραιά ΤΤ και με συμμετοχή επίσης από ελληνικής πλευράς του ΔΕΔΔΗΕ, της εταιρίας EUNICE, της εταιρίας Eurosol και της περιβαλλοντικής οργάνωσης WWF Ελλάς, φιλοδοξεί, με τη στήριξη της τοπικής κοινωνίας και του Δήμου Τήλου, να επιτύχει τη μέγιστη, και σχεδόν καθολική ενεργειακή αυτονομία για το ακριτικό νησί των Δωδεκανήσων, το οποίο μέχρι σήμερα τροφοδοτείται με ηλεκτρική ενέργεια από τον πετρελαϊκό σταθμό της Κω μέσω υποβρύχιας διασύνδεσης.

Το καινοτόμο σύστημα, το οποίο βρίσκεται σε φάση εγκατάστασης στο νησί, είναι υβριδικό, καθώς συνδυάζει τεχνολογίες τόσο παραγωγής (ανεμογεννήτρια και φωτοβολταϊκό πάρκο), όσο και αποθήκευσης ενέργειας (συσσωρευτές), και είναι το

πρώτο του είδους του που πραγματοποιείται στη Μεσόγειο, με δυνατότητα επίσης εξαγωγών εγγυημένης ενέργειας προς το ηλεκτρικό δίκτυο της Κω.

Ακόμη, το Τ.Ε.Ι. Αθήνας, από επιλογή του, συμμετέχει ισότιμα στο διεθνή ακαδημαϊκό διάλογο με τα λοιπά μέλη διεθνώς αναγνωρισμένων ενώσεων Πανεπιστημίων, όπως στη Διεθνή Ένωση Πανεπιστημίων (International Association of Universities) και στην Ευρωπαϊκή Ένωση Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης (European Association of Institutions in Higher Education), ενώ εφαρμόζει πιστοποιημένο από την TÜV AUSTRIA Σύστημα Διαχείρισης Ποιότητας για το Σχεδιασμό και την Παροχή Εκπαίδευσης σύμφωνα με το διεθνές πρότυπο EN ISO 9001:2008.

Τα προηγούμενα θα προσδώσουν δυναμική εξωστρέφεια και ταχύτερη διεθνοποίηση στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.

5. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Η Δυτική Αττική είναι περιοχή που βρίσκεται υπό συνθήκες κρίσης μείζονος χαρακτήρα και η οποία δεν εμφανίστηκε πρόσφατα.

Έχει τις καταβολές σε διαρθρωτικό χαρακτηριστικό της ανάπτυξης του ευρύτερου χώρου της πόλης των Αθηνών, με αφετηρία το μεσοπόλεμο.

Έτσι, άρχισε να εμφανίζεται η διαίρεση του χώρου στο Πολεοδομικό Συγκρότημα της Αθήνας, μεταξύ του δυτικού και του ανατολικού τμήματος του Λεκανοπεδίου Αττικής.

Το πρώτο σταδιακά περιέλαβε τάξεις, στρώματα και ομάδες με χαμηλότερη θέση στην κοινωνική διαστρωμάτωση και στα εισοδήματα.

Κατ' αυτό τον τρόπο, δημιουργήθηκε κοινωνική διαίρεση του χώρου της Αθήνας, που παγιώθηκε στη συνέχεια στη μεταπολεμική περίοδο και συνεχίζεται μέχρι σήμερα όπου σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ο πληθυσμός της Δυτικής Αττικής ήταν κατανεμημένος ως εξής:

Πίνακας κατανομής πληθυσμού και αποφοίτων ΑΕΙ για τη Δυτική Αττική

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΔΗΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΑΕΙ	%	
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ	ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ	139.981	19.971	14,27	
	ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ	26.550	2.961	11,15	
	ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ - ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ	62.529	9.085	14,53	
	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ	69.946	10.472	14,97	
	ΔΗΜΟΣ ΙΛΙΟΥ	84.793	11.718	13,82	
	ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΩΣ	58.979	10.722	18,18	
	ΔΗΜΟΣ ΧΑΪΔΑΡΙΟΥ	46.897	9.498	20,25	
	Πληθυσμός 489.675				
	Απόφοιτοι ΑΕΙ 74.427 (15,20%)				
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ	ΔΗΜΟΣ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ	29.902	3.933	13,15	
	ΔΗΜΟΣ ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟΥ	30.251	2.021	6,68	
	ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΔΡΑΣ – ΕΙΔΥΛΛΙΑΣ	17.885	1.793	10,03	
	Πληθυσμός 160.927				
	Απόφοιτοι ΑΕΙ 15.626 (9,71%)	ΔΗΜΟΣ ΜΕΓΑΡΕΩΝ	36.924	4.175	11,31
	ΔΗΜΟΣ ΦΥΛΗΣ	45.965	3.704	8,06	
ΣΥΝΟΛΟ		650.602	90.053	13,84	

Αν ληφθεί υπόψη ότι το ποσοστό των αποφοίτων ΑΕΙ στην Ελλάδα είναι περίπου το 16,7% του πληθυσμού παρατηρούμε ότι τόσο το μέσο ποσοστό αποφοίτων ΑΕΙ των Δήμων της Δυτικής Αττικής όσο και το ποσοστό των αποφοίτων ΑΕΙ των περισσότερων Δήμων είναι κάτω του εθνικού μέσου όρου. Ιδιαίτερα στους

δήμους της Περιφερειακής ενότητας Δυτικής Αττικής τα ποσοστά είναι σημαντικά χαμηλά.

Πίνακας κατανομής οικονομικά ενεργού πληθυσμού

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ	ΔΗΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	%
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΥΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΘΗΝΩΝ Πληθυσμός 489.675 Οικονομικά ενεργοί 227.400 (46,44%)	ΔΗΜΟΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ	139.981	65.847	47,04
	ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΑΣ ΒΑΡΒΑΡΑΣ	26.550	11.277	42,47
	ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ - ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ	62.529	29.390	47,00
	ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ	69.946	31.877	45,57
	ΔΗΜΟΣ ΙΛΙΟΥ	84.793	39.469	46,55
	ΔΗΜΟΣ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΩΣ	58.979	28.322	48,02
	ΔΗΜΟΣ ΧΑΪΔΑΡΙΟΥ	46.897	21.218	45,24
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ Πληθυσμός 160.927 Οικονομικά ενεργοί 69.669 (46,44%)	ΔΗΜΟΣ ΕΛΕΥΣΙΝΑΣ	29.902	13.701	45,82
	ΔΗΜΟΣ ΑΣΠΡΟΠΥΡΓΟΥ	30.251	13.187	43,59
	ΔΗΜΟΣ ΜΑΝΔΡΑΣ – ΕΙΔΥΛΛΙΑΣ	17.885	7.369	41,20
	ΔΗΜΟΣ ΜΕΓΑΡΕΩΝ	36.924	15.059	40,78
	ΔΗΜΟΣ ΦΥΛΗΣ	45.965	20.353	44,28
ΣΥΝΟΛΟ		650.602	297.069	45,66

Πηγή: Εθνική Στατιστική Αρχή

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός των περιοχών που συνιστούν τη Δυτική Αττική είναι περίπου 45,7 %, δηλαδή υπερβαίνει κατά 3% το μέσο ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Η σημερινή πολλαπλή κρίση, δεν είναι η αιτία της δημιουργίας της κρίσης της Δυτικής Αττικής.

Ωστόσο, την επέτεινε, τις προσέθεσε νέες παραμέτρους, και έκανε πιο σύνθετη την αντιμετώπισή της.

Στο μακροεπίπεδο, ήταν κάποια μετατόπιση προς τα ανατολικά, με τη σταδιακή διαίρεση και του κεντρικού τμήματός του κέντρου της πόλης και την εμφάνιση προβλημάτων στο δυτικότερο τμήμα του.

Η βασική διαίρεση μεταξύ δυτικού και ανατολικού τμήματος, με το πρώτο να παρουσιάζει τα δυσμενέστερα χαρακτηριστικά, δεν παύει ωστόσο να παραμένει ενεργή, και η Δυτική Αττική εξακολουθεί να είναι, με ακόμα πιο έντονο τρόπο, το πιο υποβαθμισμένο τμήμα.

Ένα επόμενο διαρθρωτικό στοιχείο της κρίσης της Δυτικής Αττικής είναι ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της.

Βασική παράμετρος του προβλήματος, επίσης, είναι ότι η κρίση συνεχίζει να επιδεινώνεται, χωρίς ουσιαστικές ενδείξεις ανάκαμψης.

Στόχευση των εμπλεκόμενων στην αναπτυξιακή ανασυγκρότηση της Δυτικής Αττικής είναι ο επαναπροσδιορισμός της ως ενός ισότιμου τμήματος της ευρύτερης Αθήνας, με υπέρβαση του διαχρονικού κοινωνικού διαχωρισμού και της δομικά δυσμενέστερης θέσης που είχε η περιοχή.

Σ' αυτήν, ακριβώς, τη λογική εντάσσεται η συμβολή της δημιουργίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, όπου, τόσο πληθυσμιακά όσο και γνωστικά, θα συνεισφέρει καταλυτικά στη συνολική βελτίωση της θέσης της Δυτικής Αττικής.

Ωστόσο, στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν τα αποτελέσματα μελέτης, που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος με τίτλο «Ενίσχυση της απασχόλησης των γυναικών με καινοτόμες μεθόδους διείσδυσης στην αγορά εργασίας» (Σύμπραξη Καλλίστη, Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας και ΕΕ, 2004-2007).

Από τη μελέτη αυτή προκύπτει ότι η Δυτική Αττική παρουσιάζει χαμηλό ποσοστό αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ, επίσης χαμηλό, είναι και το ποσοστό των κατοίκων που γνωρίζουν ξένες γλώσσες.

Αντιθέτως, είναι υψηλό το ποσοστό των ανέργων, των εργαζομένων που δήλωσαν ότι αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην εργασία και αυτών που κάνουν χρήση υπηρεσιών του ΟΑΕΔ.

Τέλος, στην περιοχή παρατηρείται μεγάλο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων.

Το τελευταίο εύρημα θα μπορούσε, ενδεχομένως, να χρησιμοποιηθεί προς επιβεβαίωση των προηγούμενων, καθώς η δημιουργία ατομικής επιχείρησης θα μπορούσε να λειτουργεί και ως διέξοδος, τόσο από την ανεργία όσο και από μη ικανοποιητική εργασία (Δρακόπουλος και Θεοδοσίου, χ.χ.).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Σύμφωνα με την παρούσα μελέτη, αλλά και με την Πρόταση Σχεδίου Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης για Υποβαθμισμένες Περιοχές του Αναπτυξιακού Συνδέσμου της Δυτικής Αθήνας (ΑΣΔΑ) με πεδίο εφαρμογής τη Δυτική Αθήνα, με αξιοποίηση της «Ολοκληρωμένης Χωρικής Επένδυσης» στο πλαίσιο της πρόσκλησης της ΕΥΔΕΠ της Περιφέρειας Αττικής, καθίσταται σαφές ότι η Δυτική Αττική είναι μία περιοχή με πολλά προβλήματα, τα οποία, όμως, μπορούν να αντιμετωπιστούν, τουλάχιστον σε ένα βαθμό, με την υλοποίηση συγκεκριμένων δράσεων και παρεμβάσεων (ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ Ε.Π. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ, 2017).

Είναι γεγονός ότι κάθε περιφέρεια της χώρας έχει τα δικά της κοινωνικοοικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά τα οποία επιδρούν στη διαμόρφωση των ιδιαίτερων αναγκών των κοινωνιών τους.

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί από τον ΟΟΣΑ για τη συμβολή των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη σε επίπεδο δήμων και περιφερειών, αναμένεται από τα ιδρύματα να συνεισφέρουν στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας - πέρα από την γενικότερη προσφορά του στο σύνολο της κοινωνίας- τόσο σε θέματα που αφορούν την κοινωνικής συνοχής όσο και σε θέματα που αφορούν την ενίσχυση της τοπικής οικονομίας.

Στην παρούσα έκθεση, έχοντας λάβει υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Δυτικής Αττικής, αλλά και μελέτες που εκπονήθηκαν από τον ΟΟΣΑ για τη Λομβαρδία στην Ιταλία και την Καταλονία στην Ισπανία – χώρες που επλήγησαν από την οικονομική κρίση- εκτιμάται ότι η δημιουργία του Πανεπιστημίου, μεταξύ άλλων, μπορεί να συμβάλλει στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της περιφέρειας με την:

- συμβολή στην κοινωνική και πολιτιστική ένταξη των μεταναστών ειδικά μέσω ειδικών δράσεων και προγραμμάτων των Σχολών του Ιδρύματος, που εστιάζουν στην διαμόρφωση των «δημιουργικών» μεταναστών,
- ανάπτυξη διεπιστημονικών πανεπιστημιακών προγραμμάτων, ερευνητικών και εκπαιδευτικών, που θα συμβάλλουν στην μείωση της ανεργίας και στην επιχειρηματική ανάπτυξη εντός των δήμων της Δυτικής Αττικής,

- διερεύνηση των δυνατοτήτων για την ανάπτυξη νέων μορφών επιχειρηματικής με ταυτόχρονη συμβολή στη δημιουργική οικονομία των περιοχών της Δυτικής Αττικής,
- ανάπτυξη πανεπιστημιακών προγραμμάτων μεταφοράς τεχνολογίας και βιομηχανικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη καινοτόμων προϊόντων που θα συμβάλλουν στην αύξηση της παραγωγικότητας,
- συνεργασία με την περιφερειακή αυτοδιοίκηση, ώστε να ενθαρρύνουν και να συμβάλλουν στο στις αστικές επενδύσεις που θα ενισχύσουν την εικόνα και κατά συνέπεια και την οικονομία αυτής της περιοχής του Λεκανοπεδίου Αττικής,
- ανάληψη συνεργατικών πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη πράσινων οικοδομικών πρακτικών, συμπεριλαμβανομένης και της αναπαλαίωσης ή απλά της επισκευής κτιρίων,
- συμβολή στη διασύνδεση των αποφοίτων τους με την αγορά εργασίας,
- ανάπτυξη προγραμμάτων για τη βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων και για την ανάπτυξη πράσινων μορφών ενέργειας και
- μελέτη των τοπικών κοινωνιών της Δυτικής Αττικής για την ανάδειξη των ιδιαίτερων αναγκών και προβλημάτων και σχεδιασμός δράσεων αντιμετώπισης τους.

Όπως προκύπτει από όσα αναφέρθηκαν ήδη, τα πανεπιστήμια μπορούν να έχουν σημαντική επίδραση, τόσο στην οικονομική όσο και στην κοινωνική ανάπτυξης της πόλης και της ευρύτερης περιοχής τους.

Η βασικότερη προϋπόθεση για να πραγματοποιηθεί αυτό είναι η δράση αυτή να αποτελεί βασικό στόχο των δραστηριοτήτων και των λειτουργιών τους.

Εν όψει της δημιουργίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με δεδομένα τα προβλήματα και τις ιδιαιτερότητες της περιοχής, τόσο το Τ.Ε.Ι. Αθήνας όσο και το Α.Ε.Ι. Πειραιά Τ.Τ., θεωρούν ότι η δημιουργία πρωτοβουλιών, στο πλαίσιο λειτουργίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, προς αυτή την κατεύθυνση είναι απαραίτητη, καθώς γνωρίζουν πολύ καλά ότι τα οφέλη είναι, στις περιπτώσεις αυτές, αμφίδρομα.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Bramwell, A. and Wolfe, D. A. (2008) "Universities and regional economic development: the entrepreneurial university of Waterloo", *Research Policy*, 37 (8), pp. 1175-1187. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2008.04.016> [Accessed: January 27, 2018]

Harbison, Frederick Harris (1973). *Human resources as the wealth of nations. Vol. 3*. New York: Oxford University Press.

Drucker, J. and Goldstein, H. (2007) "Assessing the regional economic development impacts of universities: a review of current approaches", *International Regional Science Review*, 30 (1), pp. 20-46. Available at: <https://doi.org/10.1177/0160017606296731> [Accessed January 27, 2018]

HELLENIC REPUBLIC. HELLENIC QUALITY ASSURANCE AND ACCREDITATION AGENCY. (2016). *External evaluation report: Piraeus University of Applied Sciences*. HELLENIC REPUBLIC. HELLENIC QUALITY ASSURANCE AND ACCREDITATION AGENCY.

Feldman, M. and Desrochers, P. (2003) "Research universities and local economy development: lessons from the history of the Johns Hopkins University", *Industry and Innovation*, 10 (1), pp.5-24. Available at: <https://doi.org/10.1080/1366271032000068078> [Accessed January 27, 2018]

Glasson, J. (2003) "The widening local and regional development impacts of the modern universities – a tale of two cities (and North – South perspectives)", *Local Economy*, 18 (1), pp.21-37. Available at: <https://doi.org/10.1080/0269094032000073799> [Accessed January 27, 2018]

Goldstein, H. and Drucker, J. (2006) "The economic development impacts of universities in regions: do size and distance matter?", *Economic Development Quarterly*, 20 (1), pp. 22-43. Available at: <https://doi.org/10.1177/0891242405283387> [Accessed: January 27, 2018]

Gunasekara, C. (2006) "Reframing the role of universities in the development of regional innovation systems", *The Journal of Technology Transfer*, 31 (1), pp.101-113. Available at: <https://doi.org/10.1007/s10961-005-5016-4> [Accessed January 28, 2018]

Karatzoglou, B. (2013) "An in-depth literature review of the evolving roles and contributions of universities to Education for Sustainable Development", *Journal of Cleaner Production*, 49, pp. 44-53. Available at: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jclepro.2012.07.043> [Accessed January 28, 2018]

Lawton Smith, E. (2003) "Universities and local economic development: an appraisal of the issues and practices", *Local Economy*, 18 (1), pp. 2-6. Available at: <https://doi.org/10.1080/0269094032000073771> [Accessed January 27, 2018]

O' Carroll, C., Harmon, C. and Farrell, L. (2006) *The economic and social impact of higher education*. Irish Universities Association. Ανακτήθηκε από: <http://hdl.handle.net/10197/672> [Πρόσβαση 26 Ιανουαρίου 2018]

OECD (2011), *Higher Education in Regional and City Development: Catalonia, Spain 2011*, OECD Publishing, Paris.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264089006-en>

OECD (2011), *Higher Education in Regional and City Development: Lombardy, Italy 2011*, OECD Publishing, Paris.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264089464-en>

Portela (1991) "The Role of Higher Education in Society: Quality and Pertinence 2nd UNESCO- Non-Governmental organizations Collective Consultation on Higher Education Paris, 8-11 April 1991

Pugh, R., Hamilton, E., Jack, S. and Gibbons, A. (2016) "A step into the unknown: universities and the governance of regional economic development", *European Planning Studies*, 24 (7), pp. 1357-1373. Available at: <https://doi.org/10.1080/09654313.2016.1173201> [Accessed January 28, 2018]

Rodrigues, C. (2011) "Universities, the second academic revolution and regional development: a tale (solely) made of "Techvalleys"?", *European Planning Studies*, 19 (2), pp. 179-194. Available at: <https://doi.org/10.1080/09654313.2011.532664> [Accessed January 28, 2018]

The University of Manchester (2013) *Measuring the difference: the economic and social impact of the University of Manchester*. The University of Manchester. Available at: <http://documents.Manchester.ac.uk/display.aspx?DocID=21569> [Accessed January 31, 2018]

Trippl, M., Sinozic, T. and Lawton Smith, H. (2015) "The role of universities in regional development: conceptual models and policy institutions in the UK, Sweden and Austria", *European Planning Studies*, 23 (9), pp. 1722-1740. Available at: <https://doi.org/10.1080/09654313.2015.1052782> [Accessed January 28, 2018]

University of Liverpool (n.d.) *The economic and social impact of the University of Liverpool on the Liverpool City Region 2015/16*. University of Liverpool. Available at: <https://liverpool.ac.uk> [Accessed February 1, 2018]

University of Salford Manchester (n.d.) *A 21st century vision of our heritage: a social and economic impact report*. University of Salford Manchester. Available at:

https://www.salford.ac.uk/data/assets/pdf_file/0010/913186/0411-Social-Impact-Report-WEB-05.10.16.pdf [Accessed February 1, 2018]

Urbano, D. and Guerrero, M. (2013) "Entrepreneurial universities: socioeconomic impacts of academic entrepreneurship in a European region", *Economic Development Quarterly*, 27 (1), pp. 40-55. Available at: <https://doi.org/10.1177/0891242412471973> [Accessed January 28, 2018]

Uyarra, E. (2010) "Conceptualizing the regional roles of universities, implications and contradictions", *European Planning Studies*, 18 (8), pp. 1227-1246. Available at: <https://doi.org/10.1080/09654311003791275> [Accessed January 27, 2018]

Veugelers, R. and Del Rey, E. (2014) *The contribution of universities to innovation, (regional) growth and employment. EENEE Analytical Report No. 18*. European Commission. Ανακτήθηκε από: <http://hdl.voced.edu.au/10707/378663> [Πρόσβαση 28 Ιανουαρίου 2018]

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Δρακόπουλος, Σ. και Θεοδοσίου, Ι. (χ.χ.) *Εργασιακά χαρακτηριστικά και διακρίσεις φύλου σε τοπικό επίπεδο: μια εμπειρική προσέγγιση με βάση δεδομένων ερωτηματολογίου*. Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας και ΕΕ. Ανακτήθηκε από: <http://users.uoa.gr/~sdrakop/> [Πρόσβαση 31 Ιανουαρίου 2018]

ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ Ε.Π. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ. (2017) *Οδηγός εφαρμογής ολοκληρωμένων χωρικών επενδύσεων βιώσιμης αστικής ανάπτυξης στο Ε.Π. «Αττική» 2014-2020*. Αθήνα: ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ Ε.Π. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. ΑΡΧΗ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ. (2015) *Έκθεση εξωτερικής αξιολόγησης: ΤΕΙ Αθήνας*. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. ΑΡΧΗ ΔΙΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.

Παυλίδης, Π. (2007) «Η «ιδέα του πανεπιστημίου» στη σύγχρονη κοινωνία της αγοράς», *Νέα Παιδεία*, 122, σσ. 17-39. Διαθέσιμο στο: http://www.ilhs.tuc.gr/gr/idea_papepistimiou_syghroni_koinonia_agoras_hm [Πρόσβαση 26 Ιανουαρίου 2018].